אור הצפון — הרהורים לעשרת ימי תשובה

אור הצפון · להדפסה · מבית דוד

הרהורים לעשרת ימי תשובהא. אנו עומדים כעת בשבת תשובה, שהיא מעשרת ימי תשובה. וכבר אמרו חז"ל: "שלשה ספרים נפתחים בראש השנה וכו': צדיקים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים, רשעים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר למיתה, בינונים תלויים ועומדים מראש השנה ועד יום הכיפורים. זכו נכתבים לחיים, לא זכו נכתבים למיתה" (ראש השנה טז:). מי הם בינונים? מצינו שרבה אמר: "כגון אנו - בינונים" (ברכות סא:). כנראה שרבה סובר שכל אחד באיזו מדריגה שהיא, צריך לחשוב על עצמו שהוא בינוני כדי שלא יתייאש מן התשובה. ולכן גם אנחנו חושבים עצמנו כבינונים ומתפללים בכל עשרת ימי התשובה שה' יחתמנו לאלתר לחיים טובים ולשלום.

בתפילותינו לחיים טובים אנו מכוונים גם לחיים גשמיים טובים וגם לחיים רוחניים נעלים, והנה אין שיעור לחיים גשמיים טובים, כי אין אדם מסתפק לעולם, מי שיש לו מנה רוצה מאתים ומי שיש לו מאתים רוצה ארבע מאות (ראה קהלת רבה א:יג), ולעולם רואה עצמו בבחינת "מי ישפל", כי הרי יש יותר עשירים ויותר מכובדים ממנו. ואולם מצד השני, יכול אדם בכל מצב שיימצא לראות אנשים שהם יותר עניים ויותר שפלים ממנו. ומכיון שאם יביט למעלה ממנו לא ימצא סיפוק לעולם ולא ימצא את אושרו, עליו לכוון למטה ממנו ואז ירגיש עצמו במצב "מי ירום", שהוא מורם מחביריו שהם במצב יותר שפל ממנו. וזהו העשיר האמתי, שהוא שמח בחלקו ומאושר במה שיש לו.

אולם לא כן בחיים הרוחניים, כי דורשים ממנו שיהיה מושלם בכל המעלות ואסור לו להסתפק לעולם, ואם לא השיג איזו מעלה וכל שכן אם יש בו איזה פגם שהוא, הרי הוא בבחינת "מי ישפל", כי עדיין לא הגיע לתכליתו בחיים. ועל זה יתפלל כל אדם לעת מצוא שיסייעו לו מן השמיים לעלות במעלות הרוחניות ושיכלל באלה שיגזרו עליהם שיהיו בבחינת "מי ירום", שיתרומם למדריגות העליונות בתורה וביראת שמים.

אמרו חז"ל: "'ויקרא לאור יום' - אלו מעשיהם של צדיקים; 'ולחושך קרא לילה' - אלו מעשיהם של רשעים" (בראשית רבה ג:י), יום הוא בזמן שהשמש זורחת וזה נקרא אור, ולילה הוא בזמן שהלבנה מאירה וזה נקרא חושך. הכתוב קורא גם את השמש וגם את הירח: "שני המאורות הגדולים" (בראשית א:טז; וראה רש"י שם שמדובר לפני התמעטות הלבנה). וגם לאחר התמעטות הלבנה נאמר עליהם: "את המאור הגדול לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה וכו' ויתן אותם וכו' להאיר על הארץ ולמשול ביום ובלילה", כלומר שגם ללבנה ניתן הכוח להאיר על הארץ ולמשול והיא נקראת ממשלת הלילה. ועוד שהכתוב גומר על שניהם, לרבות הלבנה: "וירא אלהים כי טוב". כמו כן כלל נעים זמירות ישראל את שניהם בתור מאורות גדולים בתהלותיו על חסדי ה': "הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו וכו' לעושה אורים גדולים כי לעולם חסדו; את השמש לממשלת היום כי לעולם חסדו; את הירח וכוכבים לממשלות בלילה כי לעולם חסדו" (תהלים קלו). וכן אנו אומרים על שניהם בכל יום בברכות קריאת שמע שבתפילת שחרית: "ברוך את ה' יוצר המאורות".

ואמנם מאירה הלבנה בלילה על פני כל היקום ומביאה שפע של טוב וחסד לכל ברואי עולם, ובפרט בימים שבאמצע החודש שהיא זורחת במלא תוקפה, וכל יצורי תבל נהנים ומשתמשים לאורה לכל צרכיהם, ובכל זאת הואיל ולעומת השמש הוא בבחינת "המאור הקטן" ואין לה אותו הזוהר והתוקף, נקבע לה שם חושך ולילה.

והנה מופלא הדבר שחז"ל מכנים מעשים הדומים לאור הלבנה "מעשיהם של רשעים", כלומר אף מעשים גדולים שהם מאירים ומזהירים, כדוגמת מאור הלבנה, והם בבחינת "כי טוב כי לעולם חסדו" ויש בהם ברכה ותועלת רבה, אבל אם אינם בכל תוקף זהרם ואינם מגיעים לדרגתם העליונה של מעשי הצדיקים שהם בבחינת זריחת השמש, רואים אותם כלילה וחושך, והם נקראים מעשיהם של רשעים.

ובזה נבין מה שאמרנו על צדקיהו המלך. חז"ל אומרים שכל העולם היה קיים בזכותו, כפי שאמרו חז"ל (סנהדרין קג): "ביקש הקדוש ברוך הוא להחזיר את העולם כולו לתוהו ובוהו בשביל דורו של צדקיהו, נסתכל בצדקיהו ונתקררה דעתו". הרי שהיה מאיר בחכמתו ובצדקתו לכל העולם. ובכל זאת מכיון שנתגלה בו פגם כל שהוא, כאמור. שהתיר את שבועתו של נבוכדנצר שלא בפניו, שלכתחילה אין לעשות כן, כאילו הפך כל אורו ללילה ולחושך ומכנים אותו בשם "חלל רשע" (ראה לעיל מאמר "ערך חיי האדם").

רעיון זה אנו מוצאים גם בדברי החכם מכל אדם. הכתוב אומר: "למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה ולב אין" (משלי יז). ואמרו חז"ל: "אוי להם לשונאיהן של תלמידי חכמים שעוסקים בתורה ואין בהן יראת שמים" (יומא עב:). הרי מופלא הדבר שאף אלה ששלמה המלך קורא אותם תלמידי חכמים והם עוסקים בתורה לקנות חכמה, אבל הואיל ואין בהם לב, כלומר, אין לבם חדור ביראת שמים, הם בבחינת "כסיל". וכבר נאמר על כגון זה: "והכסיל בחושך הולך" (קהלת ב). תלמיד חכם זה עם כל חכמתו ותורתו, מכיון שאינו שלם, אין נחשב אורו לכלום והוא הולך בחושך וכל מעשיו חשכים, כדוגמת מעשי רשעים הדומים ללילה.

ואמנם יש דמיון בין החטא לחושך הלילה. היום אינו מחשיך בבת אחת אלא מתחילת שקיעת החמה האור הולך ודועך לאט לאט עד שהחושך מתגבר לגמרי ונעשה לילה. כך דרכו של החטא שאף כשאינו אלא בדברים קטנים הוא הולך ומחמיר יותר ויותר.

וכן אמרו חז"ל. הכתוב אומר: "לפתח חטאת רובץ" (בראשית ד) - "'חטאת רובצת' אין כתוב כאן אלא 'חטאת רובץ', בתחילה הוא תשה כנקיבה ואחר כך הוא מתגבר כזכר" (בראשית רבה כב). בתחילה, בפתח דרכו, נראים מעשיו פגומים לכאורה רק בענינים דקים, אבל אותם ענינים דקים רובצים בו והופכים לחטאים גדולים. ואף כשהוא חכם וצדיק פוגמים המעשים הדקים האלה בכל חכמתו וצדקתו ועושים אותו לכסיל, עד שנאמר עליו: "הכסיל בחושך הולך" וכל מעשיו הם בבחינת לילה.2ראה "מכתבו של רנ"צ"

ולפי זה, מה שאמרו חז"ל ש"חייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי" (תנא דבי אליהו כה), אין זה רק כדי להגיע למדריגה גדולה, אלא אם לא יגיע לידי כך הרי מעשיו עודם רחוקים מאד מתכליתם, ועודם עלולים להיות כאמור, בבחינת לילה.